అడవిలో ధర్మదేవత

బ్రిడ్జిపైన నడుస్తూ క్రిందికి చూచాను. రైలెప్పుడో వచ్చి స్టేషనులో ఆగి ఉంది. చేతికందిన కవళం నోటి కందకపోవచ్చునని గదా సామెత! తొందరగా మెట్లు దిగి, టిక్కెట్టు కొనుక్కుని ప్లాట్‌ఫారం వైపు పరుగుతీశాను. రైలు దొరికితే సరిపోయిందా? సీటుగూడా దొరకాలి. పెట్టె పెట్టే సర్వే చేసుకుంటూ జనంలో నుంచీ చొచ్చుకుపోతుండగా, నా చేతి నెవరో ఒడిసిపట్టుకున్నారు. 'ఛీ, ఛీ! ఏమిటిది?' అనబోయి, అంతలో నోరు మూసేసుకున్నాను. నవ్వుతూ కనిపించినవాడు ముకుందరావు. "ఆగవోయ్, చలపతీ! ప్లాట్‌ఫారంపైన తెలిసిన ముఖాలేవైనా ఉండవచ్చు. కాస్త అటూ, ఇటూ చూస్తూ వెళ్ళగూడదా?" అని పలకరించాడు. ఆ పలకరింపుతో నాలో రగులుకున్న చిరాకు మటుమాయమైపోయింది. ముకుందరావు పాత బంధువు. చిన్ననాటి స్నేహితుడు. పురుషులందు పుణ్యపురుషులు వేరైనట్టుగా ఉద్యోగాల్లో మంచి ఉద్యోగాలు వేరు! మా వాడు ఫారెస్టు డిపార్టుమెంటులో రేంజి ఆఫీసరు. ఎటొచ్చీ నా ప్రయోజకత్వంపైన వాడికంతగా నమ్మకం లేదు. ఎదురుపడినప్పుడల్లా నా బడిపంతులు గిరీని గురించి ఎద్దేవా చేస్తాడు. ఏమైనా వాడిలో వో సుగుణం ఉంది. మనుషులంటే వెగటు మాత్రం లేదు. ప్లాట్‌ఫారం పైన నన్ను నిలవేసి పలకరించడమే అందుకు నిదర్శనం. చూచి చూడకుండా వెళ్ళిపోయివుంటే వాడిదేం పోయింది?

"టైముంది లేవోయ్, చలపతీ! విశేషా లేమిటో చెప్పు, ఎలా ఉన్నాయి నీ వూళ్ళు?"

నాకు నవ్వు వచ్చింది. భగవంతుడనే తండ్రి తన ఆస్తిపాస్తుల్లో నుంచీ నాకేమో వూళ్ళన్నీ, తనకేమో అడవుల్నీ పంచిపెట్టినట్టుగా మాట్లాడ్డం మా వాడి వాడుక.

"ఊళ్ళ మాటెందుకులే, ముకుందం! అవి ఎలా ఉండగూడదో అలా ఉన్నాయి. ఎవడికివాడు తన పని తప్పితే మిగిలినవన్నీ చేస్తున్నాడు. ఉన్నదానికీ, కావలసిన దానికీ మధ్య ఉన్న అంతరాలు పెరిగిపోతున్నాయి. మంచివాడికి గుర్తింపులేదు. చాలా మంది విషయంలో చెప్పే మాటలకు, చేసే పనులకు పొంతన లేదు. బడిలో, గుడిలో, మడిలో ఎక్కడ చూచినా రాజకీయాలే! బ్రతుకంతా గొడవ గొడవగా ఉంది. అన్నట్టు నిన్నొక ముఖ్యమైన విషయం అడగాలి. మునుపటికెప్పుడో ధర్మదేవత వూరిలో ఉండేదట! ఇప్పుడావిడ వూరినుంచీ పారిపోయి అడవిలో చేరిందని చెప్పుకుంటున్నారు. బాబ్బాబూ! నీకు పుణ్యముంటుంది... అడివిలో ఆవిడ ఆచూకీ నీకేమైనా తెలిసి ఉంటే చెప్పగూడదూ!"

"ధర్మదేవత... అడవిలో ధర్మదేవత..." పొట్ట చెక్కలయ్యేటట్టుగా నవ్వసాగాడు ముకుందరావు. తారస్థాయిలోకి వెళ్లిన ఆ నవ్వు క్రమక్రమంగా ఫేడ్‌అవుట్ అయిపోయేసరికి, గార్డు వేస్తున్న ఈల గూడా వినిపించింది.

"ఓరి నాయనా! అడివిలోని ధర్మదేవతను చూడాలని ఉబలాటంగా ఉందా నీకు? చూద్దువుగానీలే! వివరంగా చెప్పడానికి టైమ్‌లేదు. నేను నా పరివారంతోబాటు ఈ బండిలోనే వస్తున్నాను. నువ్వు పనపాకం స్టేషన్నుంచీ అప్రమత్తుడివిగా ఉండు. చూడదలచుకున్న ధర్మదేవత స్వరూపాన్ని అక్కడి నుంచీ ప్రత్యక్షంగా చూడవచ్చు. చూస్తావు గదూ! మళ్ళీ కలుస్తా..."

జనంలో కలిసి ముకుందరావు కనుమరుగైపోయాక నేనొక పెట్టెలో దూరడానికి ప్రయత్నించాను. కానీ అదేమంత సులభ సాధ్యం కాదని ఇట్టే గ్రహించాను. ఎదురెదురు ద్వారాల నడుమ, రాకపోకలకని ఉద్దేశించబడిన తావులో దాదాపు పదిహేనుమంది దాకా నిలబడిపోయి ఉన్నారు. అందినంత వరకు ఆక్రమించి, ఇక దురాక్రమణకు తావులేదని సూచిస్తూ వాళ్ళు జెగజెట్టీల్లా నాకు అడ్డుతగిలారు కానీ అవసరమనేది ఏర్పడినప్పుడు పిల్లిగూడా పులిగా మారిపోవచ్చునని వాళ్ళకు తెలిసినట్టులేదు. 'తావు లేదు...వెళ్ళు, వెళ్ళు... నీకేనయ్యా చెప్పడం...నువ్వేం మనిషివి కావా...' మొదలైన కటువైన మాటలకు మారొడ్డి నే నెలాగో కంపార్టుమెంటులోకి జొరబడ్డాను. నిన్నటి దురాక్రమణదారుడే నేటి హక్కుదారుడు అన్న న్యాయం రైలుబండ్లలో గూడా వర్తిస్తుంది కాబోలు! పెట్టెలో ప్రవేశించిన కొద్ది నిమిషాలకే నా కందులో - నిల్చోడానికే సుమండీ - పౌరసత్వం లభించింది.

రైలు కూతపెట్టి మెల్లగా సాగబారింది.

అస లీ రైలింత రద్దీగా ఉందంటే ఇదంతా కాలమహిమ అనుకోగూడదు. ఇందుకు కారణాలేమిటో వితర్కించుకోవాలి. విళ్ళుప్పురంనుంచి కాట్పాడి మీదుగా తిరుపతికి వెళ్ళే మీటరుగేజి బండిలో ప్రయాణం చేసిన వాళ్ళకు కొత్తగా చెప్పవలసిన పనేమీ లేదు.

రైలు ప్రయాణమంటే వో అల్లాటప్పా వ్యవహారమేమీ కాదనీ, ఒక్కొక్కప్పుడు అది జీవన్మరణ పోరాటంగా పరిణమించవచ్చుననీ వాళ్ళిదివరకే స్వానుభవం వల్ల గ్రహించి ఉంటారు. మడివేలు పరామర్శకు బహు సకృత్తుగా మాత్రమే నోచుకునే రంగుమాసిన బట్టలతోను, నిరంతర తాంబూల చర్వణంతో ఎరుపెక్కి గారపట్టిన పళ్ళతోను, కంచుపాత్రలో గులకరాళ్ళు చేసి గిలకరించినట్టుండే ప్రసంగాలతోను దైవదర్శనంకోసం బయల్దేరి వచ్చే తమిళనాడు గ్రామీణ ప్రాంతపు యాత్రీకుల దైవభక్తి ఏపాటిదో మనకు తెలియదు. కానీ వాళ్ళకు తోటి మానవుల పట్ల సద్భావం చాలా తక్కువని మాత్రం ఘంటాపథంగా చెప్పుకోవచ్చు. బండిలో ఎక్కిన మరుక్షణం నుంచీ వాళ్ళు కంపార్టుమెంటును తమ సొంత ఆస్తికింద దాఖలు పరుచుకుంటారు. ప్రతి స్టేషనులోను ఎక్కే ప్రయాణీకుల కడ్డుతగిలి, అవసరమైనప్పుడల్లా తమ భుజబలాన్ని ప్రదర్శిస్తారు. స్థానికులకు అర్థమై చావదులెమ్మని 'ఎన్నడా ఇంద ఆంధ్రాకారనుంగొ' అంటూ ప్రారంభించి అచ్చమైన అరవంలో తిట్ల వర్షం కురిపిస్తారు. రైలుబండి చిత్తూరు దాటి, పూతలపట్టు దాటి పాకాల జంక్షనులోకి వచ్చి ఆగేటప్పటికి వాళ్ళు మరింతగా జాగరూకులైపోవలసిన అవసరం ఏర్పడుతూ ఉంటుంది. ధర్మవరం వైపు నుంచీ వచ్చి దిగిన యాత్రికులతో బాటు చదువుకోడానికి వెళ్ళే కాలేజి విద్యార్థులు, కూరగాయల తట్టల్ని మార్కెట్టుకు తీసుకెళ్ళే రైతులు, ఇంకా బజారు పనులపైన, కోర్టు పనులపైన టౌనుకు వెళ్ళవలసి ఉన్న గ్రామీణులు ఇలా అందరూ కలిసి రైలును చుట్టుముడతారు. సంఖ్యాబలాన్ని బట్టి గెలుపు ఎవరిదైనా కావచ్చు. కానీ ఫుట్‌బోర్డు పైన నిలబడైనా సరే, కిటికీ కమ్మిల్ని పట్టుకుని వ్రేలాడుతూనైనా సరే, లేదా శుభ్రంగా టాపుపైన బైఠాయించి అయినా సరే, - దేముణ్ణి నమ్ముకున్నవాళ్ళు వైకుంఠం వెళ్ళినట్టుగా అందరూ తిరుపతికి చేరడమేమో ఖాయం! కాంగో నదిలో పడవ ప్రయాణాలను గురించి, హిమాలయాల్లో సాహసయాత్రలను గురించి ఘనంగా చెప్పుకుంటారు - రైల్లో తిరుపతికి వెళ్ళడం మరీ అంత తక్కువ ప్రమాదకరమైనదేమీ కాదు.

పదిహేను నిమిషాలై ఉండచ్చు. రైలు వేగం తగ్గింది. స్టేషను దగ్గరలో ఉందన్నమాట. అవునవును. వచ్చేదే పనపాకం స్టేషను.

స్టేషనులో రైలాగేసరికి గస్తీ సిపాయిలు పారాహుషార్ చెప్పుకున్నట్టుగా ప్రయాణీకులు పరస్పరం హెచ్చరికలు చెప్పుకోవడం వినిపించింది. "వచ్చేస్తా రొచ్చేస్తారు. భద్రం, భద్రం జాగ్రత్త! కొంచెం తావిచ్చారో కొంప మునిగినట్టే! వేసేయండి- తలుపేసేయండి!"

రానున్న ఉపద్రవమేమిటో స్ఫురించక వెలుపలికి తొంగిచూచాను.

అలా చూచిన క్షణంలో నాకు విరాడ్రూపం లాంటి దృశ్యం ఒకటి కనిపించింది. పెద్ద కాన్వాసుపైన చిత్రిస్తే, ఆ చిత్రానికి 'జీవన యాతన' అని పేరుపెట్టొచ్చు. ఎత్తయిన గుట్ట. దానికి ఆవరణగా రైలుదారి వరకు వ్యాపించి ఉన్న చిట్టడవి. ఆ చిట్టడవిలోని చెట్లలోనుంచీ, తుప్పల్లోనుంచీ, ముళ్ళడొంకల్లో నుంచీ పుట్టుకొచ్చినట్లుగా ఎన్నో మానవాకారాలు. బంకమట్టితో చేసిన బొమ్మల్లా, తుమ్మమొద్దుల్లోంచి చెక్కిన ప్రతిమల్లా, పాషాణాన్ని కరగించి పోతపోసిన విగ్రహాల్లా వివిధ వయోరూపాల వాళ్ళు. కరువులు, తుఫానులు, భూకంపాలు మొదలైన వాటి ద్వారా పడవలసిన బాధలన్నీ పడి, ప్రాణాలతో మాత్రమే బయటపడిన జీవచ్ఛవాలలాంటి వాళ్ళు. ఆడా మగా, పిన్నా పెద్దా వ్యత్యాసం లేకుండా విజయమో, వీరస్వర్గమోనన్న తెగింపుతో వాళ్ళు జీవన సంగ్రామంలోకి దూకినట్టున్నారు. పేళ్ళుగా చీల్చి, తుండ్లుగా కత్తిరించి, దుంగలుగా తెగనరికి త్రాళ్ళతో కలిపి కట్టుకున్న వంటచెరకు మోపుల్ని నెత్తిపైన మోసుకుంటూ వాళ్ళు రైలుబండి వైపు వడివడిగా నడిచి వస్తున్నారు.

మోస్తున్న వాళ్ళని విస్మరించి క్రమబద్ధంగా ముందుకు కదులుతున్న కట్టెల మోపుల్ని మాత్రమే లెక్కకు తీసుకుంటే అవి జనమేజయుడి యజ్ఞకుండంలోకి దూకడానికి వెళ్లే సర్పకులాన్ని తలపిస్తున్నాయి.

కాలు మోపడానికైనా వెలితిలేని పెట్టెల్లోకి వాళ్ళంతంత లావు మోపుల్ని ఎలా చేరవేయగలరో నాకు బోధపడడం లేదు. కానీ వాళ్ళు మాత్రం సడలని ఆత్మ విశ్వాసంతో నలుగురైదుగురు చేరి ఒకొక్క జట్టుగా పెట్టెపెట్టే చుట్టు ముట్టేశారు. ఇవ్వని మొండికి, విడవని చండికి జరిగే పోరాటం సరిగ్గా అప్పుడే ప్రారంభమైంది. వాళ్ళు 'బాబ్బాబూ' అన్నారు. 'సచ్చి మీ కడుపున పుడతా' మని గింజుకున్నారు. 'నిన్నంతా పస్తు సామీ! తిండిలేదు' అని ప్రాధేయపడ్డారు. 'ఇవమ్ముకోని నాలుగు రాళ్ళు కళ్ళజూస్తేనేనయ్యా మాకు బతుకు' అని దీనంగా అర్థించారు. చివరకు 'పెద్ద మనసు పెట్టండి, బాబూ! పున్నెం కట్టుకోండి దొరా! దయ పెట్టకపోతే మా బిడ్డ పాపల ఉసురు మీకు తగులుతుంది' అని పరోక్షంగా హెచ్చరించారు. ఇలా బ్రతిమాలుకుంటూ వాళ్ళు కేవలం ప్రయాణీకుల దయా దాక్షిణ్యాలపైన ఆధారపడి ఉండిపోయారని చెప్పడం సబబుగాదు. మరొకవైపున వాళ్ళ చేతులు వాటి పాటుకవి తమ కర్తవ్యాన్ని చేసుకుపోతూనే ఉన్నాయి. కొన్ని మోపుల్ని వాళ్ళు మరుగుదొడ్డిలోకి తరలించేశారు. కొన్నింటిని సీట్ల క్రింద దూర్చేశారు. కొన్నింటిని నిటారుగా నిలబెట్టి భుజాల కానించుకున్నారు. పెట్టెకు వెలుపలి వైపున కిటికీ చువ్వలకు యినుప కొక్కీలు తగిలించి కొన్ని వ్రేలాడ దీసేశారు.

పనపాకం వాటరింగు స్టేషను. తన దాహానికి సరిపడేటంత నీళ్ళు తాగిన తర్వాత త్రేన్చుతున్నట్టుగా పొగ వదిలిపెట్టి ఇంజను మళ్ళీ ముందుకు కదిలింది.

బండి స్టేషన్లో ఆగిన పది నిమిషాలలోను కట్టెల మోపులవల్ల క్షతగాత్రులయిన ప్రయాణీకులు ఇప్పుడు బాహాటంగా నోరు పారేసుకుంటున్నారు. ఒకరికి మోకాలు దగ్గర చీరుకుపోయింది, ఒకరికి కాలివ్రేలు చితికింది. ఒకావిడ పైట చెరుగు చిరిగిపోయింది. ఇంకొకాయన తటాలున చేయి ఇవతలికి తీసేశాడుగానీ, లేకుంటే మణికట్టు దగ్గర విరిగిపోవలసింది.

తమ సొంత ఆస్తికి, ఆదాయానికి సేగి లేకపోతే మిగిలిన ప్రపంచమేమైపోయినా పట్టించుకోనివాళ్ళు కొందరుంటారు. నేనెక్కిన కంపార్టుమెంటులో బహుశా అలాంటి వాళ్ళ సంఖ్యే ఎక్కువేమో! అందుకు మినహాయింపుగా బిగ్గరగా ఒక గొంతు నాకు వినిపించింది:

"ఇంకేముందిలే నాయినా! అంతా అయిపోయింది. ఇంకొక తరం ఈ మాదిరిగానే గడిస్తే, అప్పుడింక మాసలాకైనా అడివనేది ఉండదు. ఇప్పుడు మీరు చూస్తావుండారే ఆ గుట్ట, దానికా పక్కన ఉండేదే గుండాలకోన. నాకు బుద్ధి తెలిసే టప్పటికి ఆ కోనలో తాటిచెట్టంత ఎత్తుండే నేరేడు చెట్లు ఉండేవి. మర్రిచెట్టంత మామిడిచెట్లు ఉండేవి. గుములు గుములుగా మద్దిచెట్లు ఉండేవి. పగటి పూటయినా ఆ కోనలోకి వెళ్ళాలంటే భయమే. అట్లాంటిదేమైంది? ఇప్పుడది గుండాలకోనకాదు. గుండాలబయలు. గడ్డి ఉంది కాబట్టి గొడ్లుపోయి మేసిరావచ్చు. ఈ లెక్కన బండి బండికీ నూరు మోపులు పట్నంలో దిగతా ఉంటే ఎంత అడవులు ఐనా బయలుగాక ఇంకేమవుతాయి? నేనేమో అచ్చరమ్ముక్క రానోన్నే అనుకో, సామీ! అయితే ఒక మాట సెప్తా ఉండా, ఇంకొక నూరేండ్లు ఇదే పని జరిగితే కుక్కను కొట్టాలంటే కట్టె ఉండదు. పండ్లు తోముకోవాలంటే పుల్ల వుండదు! ఏం నాయనా! నాకు తెలీకదుగుతా. చెట్టులులేని దేశ మేమవుతుంది?"

"ఏమవుతుంది? ఎడారవుతుంది."

"ఎడారా! అదెట్లా ఉంటుంది, సామీ?"

ఇందాకా బదులు చెప్పిన చదువుకున్న ఆసామీ ద్వారానే మరికొంత వివరణ లభించింది. "ఎడారంటే పెద్దాయనా, అక్కడ వానలు పడవు. పంటలు పండవు. వట్టి యిసుకే ఉంటుంది..."

"అయితే ఆ మనుషులు అందరూ ఇసుకే భోంచేసి ఎట్లా బతకతారో?"

వంట చెరకు మోపుల వాళ్ళిప్పుడు దేశ శ్రేయస్సుకు ఘోర శత్రువుల్లా, రాబోయే అనార్థనికంతా మూలకారకుల్లా కనిపిస్తున్నారు. కొందరికైతే వాళ్ళపట్ల పట్టరానంత కోపం వచ్చింది. ఒకాయన తన ఆగ్రహాన్ని మాటల్లోకి అనువదించేశాడు:

"ఏమమ్మా! బండి తేరగా దొరికింది గదా అని మీరిదే పనిగా ఇట్లా చేయడమేమైనా బాగుందా? మిమ్మల్ని, మీ కట్టెల్ని రవాణా చేయడానికేనా రైలు బండ్లుండేది? అయినకాడికి అడువుల్ని నరికేస్తున్న నేరానికే మిమ్మల్ని జైల్లో పడదోయచ్చు. ఛీ ఛీ బుద్ధుండ నక్కర్లా. బతకాలంటే మార్గాలే లేవా? ఏ కూలో, నాలో చేసుకుంటే పొట్ట గడవదా?"

"కూలీలు దొరికే దెక్కడ నాయినా? ఉన్న పన్లు రైతులకే సాలడంలేదు. సాలందానికి కరువొచ్చిపడిందని సెప్పి, పై గడ్డ నుంచీ జనం ఏకదాడిగా వచ్చి దిగబడిపోతా ఉండారు. జల్మ మెత్తినాక మనుసులందరూ బతకాల. బతకాలంటే ఏదో ఒక పని సెయ్యాల. మా కిప్పుడీ పని ఒకటే కడుపుకింత బువ్వ పెడతా ఉంది. మానుకోమంటావా దొరా? మంచిదే. నువు సెప్పినట్లే ఇనుకుంటాము. ఒక పూట తిండిపెట్టి, దినానికి మూడు

రూపాయలిస్తే సాలు. కట్టగట్టుకోని మీ వూరొచ్చేస్తాము. మా కేదైనా పని సూపిస్తావా, సామీ?"

ఎంతసేపు వేచిచూచినా ఈప్రశ్నకు సమాధానం లేదు.

"వృక్ష దోహద క్రియ మేటిధర్మువు కుమార" అన్నది భారత నీతి. మహాభారతమనే గ్రంథంలో ఉన్న ఈ నీతినిబట్టి చూస్తే, వెయ్యేళ్ళకు మునుపటి నుంచీ మన దేశంలో ఈ సూక్తికి పాటింపు ఉన్నట్టు తెలుస్తుంది. మరైతే ఇంత కాలం తర్వాత ఈ నాటికి వృక్షనాశన క్రియ ఒక తప్పనిసరి వ్యవహారమైపోయింది. అడవుల నిర్మూలనం వల్ల దేశానికి తీరని నష్టం కలిగే మాట వాస్తవం. దీన్ని ఎలాగైనా నివారించాలి. అంతపనీ జరగాలంటే చెట్లు కొట్టి కట్టెలమ్ముకునే వాళ్ళకు వేరే జీవనోపాధి ఏదైనా చూపించాలి.

ప్రకృతి వనరులు పదిలంగా ఉండాలి.

ప్రజలు సంతృప్తితో జీవించాలి.

దీని కుపాయం?

ఇది తన ఉద్యోగ జీవితంలో మా ముకుందరావు అనుదినమూ ఎదుర్కొంటున్న సమస్య. దీన్ని గురించి అతడి అభిప్రాయమేమిటో అడిగి తెలుసుకోవాలి.

చంద్రగిరి స్టేషను వచ్చిందో లేదో తుపాను లాంటి సంక్షోభం ఒకటి బండిపైన విరుచుకుపడింది. క్రాసింగు ఉండడంవల్ల కొందరు ప్రయాణీకులు ప్లాట్‌ఫారం పైన తచ్చాడడం కోసం క్రిందికి దిగేశారు. ఈలోగా యూనిఫారంలో ఉన్న వ్యక్తులు కొందరు ప్రతి పెట్టెలోకి దూరి, అగ్ని ప్రమాదంలో నుంచి వస్తువుల్ని తీసి గిరవాటు పెట్టినట్టుగా కట్టెల మోపుల్ని ప్లాట్‌ఫారంపైకి గెంటేశారు. అంగలారుస్తూ, ఆక్రోశిస్తూ వెంటబడ్డ వాళ్ళ చేతనే ఆ మోపుల్ని మోయించి, ప్లాట్‌ఫారం చివర ఒక కుప్పగా ప్రోది చేయించారు. వీరవిహారంలా కొనసాగిన ఈ సన్నివేశంలో మా ముకుందరావు అసహాయ శూరుడులాగా ఎక్కడా తానై విహరించడం నేను గమనించాను. కట్టెలమ్ముకునేవాళ్ళ దైన్యావస్థను మాత్రం చూపరు లెవరూ పట్టించుకున్నట్టు లేదు. వాళ్ళు జూదంలో రాజ్యాల్ని పోగొట్టుకున్న రాజుల్లా, కట్టుబట్టలు పావురా లెత్తుకుపోగా ఖిన్నులైపోయిన నలచక్రవర్తుల్లా, విధి వక్రించడంవల్ల వికృత రూపులుగా మిగిలిన బాహుకుల్లా దూరంగా నిలబడి చేజారిపోయిన తమ జీవనాధారంవైపు గ్రుడ్లు మిటకరించి చూస్తున్నారు.

ప్రత్యక్ష సాక్షులుగా ఈ తతంగాన్ని పరికిస్తున్న తోడి ప్రయాణికుల ముఖాల్లో ఒక సంతృప్తి పారాడుతున్నట్టు నాకు తోచింది. ఎలాగైతేనేం, అడవులు అనాథలు కావు. వాటిని రక్షించడానికి ఒక బలగం ఉంది. కొంచెం ఆలస్యంగా నైతేనేం, వాళ్ళు తమ కర్తవ్యాన్ని నిర్వహిస్తున్నారు.

మధ్యలో ఒకటి రెండు హాల్టు స్టేషన్లు ఉండడంవల్ల కొంత కాలహరణం జరగవచ్చునేమోగానీ, చంద్రగిరి నుంచీ తిరుపతికి రన్నింగు టైము ఇరవై నిమిషాలే. తిరుపతి స్టేషనులో నుంచి బయటపడి, బజారువైపు దారితీస్తుండగా పిలుపు వినిపించింది: "ఇలా రావోయ్, చలపతీ! చాలా కాలమైంది మనం కలిసి. కాఫీ త్రాగి వెళ్దువుగానీ రా!" హోటలు మెట్లపైనుంచీ పిలుస్తున్నాడు ముకుందరావు.

ఆశ్చర్యమేమిటంటే, చేయరాని పనేదో చేసినట్టు 'చింతనీళ్ళు' త్రాగిన వాడిలా ముఖం పెట్టి ఉన్నాడు ముకుందం. వెదికి చూసినా విజయగర్వం లాంటి దేదీ కానరావడం లేదు.

"మా బాగా జరిగిందిలే, ముకుందం! స్వధర్మ నిర్వహణ విషయంలో కన్న కొడుకునైనా 'స్పేర్' చేయకపోవడమే న్యాయం. పోనీ పేదవాళ్ళు గదా అని వదిలేస్తే వాళ్ళెంతకైనా తెగిస్తారు" అంటూ ఒక్కింత అభినందన చిలకరించబోయాను.

"ఏం బాగోలేరా, చలపతీ! ఎందుకొచ్చిన పీడ చెప్పు! ఈ రోజు మోపులన్నింటినీ అలా ప్లాట్‌ఫారంపైన ప్రోగుచేశాం గదా! రేపింక వాటిని వేలంవేసి, వచ్చే డబ్బులు ఖజానాలో కట్టాలి. అందువల్ల ప్రభుత్వాని కేదో ఒరిగిపోతుందని మురిసిపోకు. పాటగాళ్ళు ముందుగానే కలిసి కూడబలుక్కుంటారు. వందరూపాయల కట్టెలకు పాతిక రూపాయలైనా రాలవు. కాకుల్ని కొట్టి గద్దలకు వేసినట్టయింది నా పని!"

"నువ్వు అటవీ శాఖాధికారివిరా, ముకుందం! చెట్లు నరికి కట్టెలమ్ముకునే వాళ్ళను కనికరిస్తావా?" అన్నాను.

"కనికరించననుకో! వాళ్ళా పని మానేస్తారా?"

నేనేమీ బదులు చెప్పలేదు.

"మానరు, మానలేరు. అది వాళ్ళ బ్రతుకు. పైవాళ్ళ పోరు పడలేక, అప్పుడప్పుడూ నేనిలా 'రెయిడ్' జరిపించవచ్చు. మిగిలినప్పుడు వాళ్ళ పాటుకు వాళ్ళు నిరాఘాటంగా ఈ పని చేసుకుపోతుంటారు."

"అలాగని చూచీ చూడనట్లు వూరుకుంటావా?"

ముకుందరావు బిగ్గరగా నవ్వేశాడు. "చూచీ చూడనట్టుగా వూరుకోడముందే, దాన్నంత సులభంగా కొట్టిపారెయ్యకు. అది చాలా గొప్ప కళ. నేర్పుగా సాధన చేస్తే, ఏ డిపార్టుమెంటులో నైనా సరే, కళాకౌశలానికి తగ్గ ప్రతిఫలం ముట్టి తీరుతుంది. ఎవరిదాకానో ఎందుకు – నా విషయమే తీసుకో. మోపుకొక రూపాయే ననుకున్నా రోజువారీ వసూలు అయిదు వందలకు తగ్గదు. అందులో నా వాటా ఒక వందే ననుకుందాం. నెలకు మూడువేల రూపాయలు తక్కువ ఆదాయమా? ఏమంటావు, చలపతీ?"

ఏమనగలను అడవిలో గూడా ధర్మదేవతకు దిక్కులేదని తెలిపోయాక!

♦ ఆంధ్రప్రభ వారపత్రిక - 1983 ♦